

L. N. TOLSTOJ

POVÍDKY

KREUTZEROVA SONÁTA

I. kapitola

Bylo to brzy z jara. Jeli jsme druhý den. Do vagonu vstupovali a vystupovali cestující na krátké vzdálenosti, avšak tři jeli, právě tak jako já, od počáteční stanice, z níž vlak vyjel: nehezká a ne mladá dáma, kouřící, s utýranou tváří, v polomužském plášti a čapce, její známý, povídavý, asi čtyřicetiletý člověk s elegantními novými zavazadly a potom pán nevysoké postavy, držící se stranou, s nervózními prudkými pohyby, ještě ne starý, s kučeravými vlasy, jež patrně předčasně zešedivěly a s neobyčejně lesklýma očima, jež rychle tékaly z předmětu na předmět. Byl oblečen

do starého pláště od drahého krejčího, s kožešinovým límcem a vysokou beranicí. Když se rozepínal, bylo viděti pod pláštěm kazajku a vyšívanou ruskou košili. Zvláštnost tohoto pána pozůstávala dále v tom, že čas od času vydával podivné zvuky, podobné odkašlávání nebo načatému a přerušnému smíchu.

Tento pán po celou dobu jízdy pečlivě se vyhýbal styku a seznámení s cestujícími. Na zaváděné rozhovory sousedů odpovídal krátce a úsečně, buď četl, nebo kouřil, vyhlížeje z okna, nebo vyňav ze svého starého pytlíku zásoby, pil čaj a přikusoval.

Zdálo se mi, že jej tíží jeho osamocenost a několikrát chtěl jsem se s ním dáti do řeči, ale pokaždé, když se naše oči setkávaly, což se stávalo často, poněvadž jsme seděli šikmo proti sobě, obracel se a chápal se knihy, nebo vyhlížel z okna.

Zatím co vlak stál k večeru druhého dne na velké stanici, nervózní tento pán šel si pro horkou vodu[1] a zavařil si čaj. Pán s elegantními, novými zavazadly, advokát, jak jsem se později dověděl, se svou sousedkou, kouřící dámou v polomužském plášti, zašli píti čaj na stanici.

Za dobu nepřítomnosti pána s dámou nastoupilo do vozu několik nových osob a mezi nimi vysoký, vyholený, vrásčitý stařec, patrně kupec, v kuním kožichu a soukenné čapce s ohromným stínítkem. Kupec usedl naproti místu, kde seděla dáma s advokátem a ihned se pustil v rozhovor s mladým člověkem, podle vzezření kupeckým mládencem, jenž vstoupil do vozu rovněž na této stanici.

Seděl jsem šikmo a poněvadž vlak stál, mohl

[1] Na stanicích lze obdržeti vřelou vodu ku přípravě čaje, pročež cestující mívajjí čajové nádobí s sebou.

jsem v těch chvílkách, kdy nikdo nechodil, slyšeti v úryvcích jejich rozhovor. Kupec pověděl ze začátku, že jede na svůj statek, jenž jest vzdálen jenom jednu stanici; potom, jako vždycky, jali se hovořiti ze začátku o cenách, o obchodu, vyprávěli, jako vždycky, o tom, jak nyní Moskva obchoduje a potom se dali do řeči o výročním trhu v Nižním Novgorodě. Mládenec začal vyprávěti o pitkách nějakého oběma známého bohatého kupce o trhu, avšak stařec mu nedal domluviti a začal sám vyprávěti o bývalých pitkách v Kunavině, jichž se byl sám účastnil. Byl patrně hrd na svoje účastenství při nich a vypravoval s patrnou radostí, jak zároveň s oním známým vyvedli jedenkrát opilí v Kunavině takový kousek, že bylo nutno vyprávěti jej šeptem, při čemž se mládenec rozchechtal na celé kolo a stařec se rovněž zasmál, vyceniv dva žluté zuby.

Poněvadž jsem neočekával, že uslyším něco zajímavého, vstal jsem, abych se do odjezdu vlaku prošel po peróně. Ve dveřích jsem potkal advokáta s dámou, kteří cestou o něčem živě hovořili.

„Nestačíte,“ pravil mi ochotný advokát; „hned bude zvoniti po druhé.“[2]

A skutečně, ještě jsem ani nedošel na konec vlaku, když se rozlehlo zvonění. Když jsem se vrátil, pokračovala dáma s pánem v živém rozhovoru. Starý kupec seděl mlčky naproti nim, dívaje se přísně před sebe a občas požvykuje, jako by to neschvaloval.

„Potom přímo sdělila se svým mužem,“ vyprávěl usmívaje se advokát, právě když jsem šel kolem něho, „že nemůže a také ani nechce žíti s ním, poněvadž...“

A začal dále vyprávěti něco, co jsem nemohl zaslechnouti. Hned za mnou přišli ještě cestující, přišel

[2] Na stanicích se zvoní třikrát k nastupování.

konduktér, vběhl nosič a dosti dlouho byl hluk, v němž nebylo rozhovoru rozuměti. Když všechno utichlo a já zase uslyšel hlas advokátův, rozmluva již patrně přešla z určitého případu na všeobecné úvahy.

Advokát vyprávěl o tom, jak otázka o rozvodu zajímala nyní všeobecné mínění v Evropě a jak u nás se objevovaly stále častěji a častěji případy toho druhu. Pozoruje, že jeho hlas jest slyšen samotný, přerušil svou řeč a obrátil se ke starci:

„Za starých dob toho nebývalo, není-li pravda?“ pravil, příjemně se usmívaje.

Stařec chtěl něco odpověděti, avšak v témž okamžiku hnul se vlak a stařec sňal svoji čapku a začal se křížovati a šepotati modlitbu. Advokát, pohlížeje stranou, uctivě čekal. Když stařec skončil svou modlitbu a trojnásobné křížování, nasadil si přímo a hluboko svou čapku, usadil se pohodlněji na místě a začal mluvit.

„Bývalo tak, pane, také dříve, jenom že méně,“ pravil. „Za nynější doby není možná, aby toho nebylo. Jsou již příliš vzdělaní.“

Vlak, pohybuje se stále rychleji a rychleji, zahřměl vždy na výhybkách, mně bylo těžko poslouchati a poněvadž to bylo zajímavé, přisedl jsem blíže. Můj soused, nervózní pán s lesknoucíma se očima, byl patrně rovněž zaujat a nevstáváje z místa, naslouchal.

„Ale čím pak je tu vinno vzdělání?“ pravila dáma, sotva znatelně se usmívajíc. „Což by bylo opravdu lépe ženiti se tak, jako za starých dob, kdy se ženich s nevěstou ani navzájem neviděli?“ pokračovala, podle zvyku dam odpovídajíc ne na slova svého spolubesedníka, nýbrž na slova, jež očekávala jako jeho odpověď. „Nevěděli, mají-li se rádi, mohou-li se

míti rádi a brali se, jak se jim kdo nahodil a také se celý život trápili. To jest podle vašeho mínění lepší?“ pravila, obracejíc se patrně se svou řečí ke mně a k advokátovi, spíše než ke starci, s nímž hovořila.

„Jsou již příliš vzdělaní,“ opakoval kupec, pohlížeje pohrdavě na dámu a nechávaje její otázku bez odpovědi.

„Bylo by zajímavě vědět, jak vykládáte vztah mezi vzděláním a neshodami v manželství,“ pravil advokát, usmívaje se sotva znatelně.

Kupec chtěl něco říci, ale dáma jej přerušila.

„Ne, ony doby již minuly,“ pravila.

Avšak advokát ji zarazil: „Ne, dovolte, aby vyjádřil svou myšlenku.“

„Hlouposti jsou důsledkem vzdělání,“ pravil rozhodně stařec.

„Hnátí do manželství takové, kteří se navzájem nemilují a potom se diví, že žijí v rozporech,“ rychle vykládala dáma, pohlížejíc na advokáta a na mne, ba i na mládence, jenž zdvihnuv se ze svého místa a podepřev se loktem o opěradlo, s úsměvem naslouchal rozhovoru.

„Vždyť přece jenom zvířata možno pářiti, jak se zlíbí hospodáři, avšak lidé mají svoje náchylnosti a náklonnosti,“ pravila dáma, chtějíc patrně kupce tnouti.

„Nadarmo tak mluvíte, paní,“ pravil stařec; „zvíře — toť dobytek, avšak člověku jest dán zákon.“

„Ale jak jen přece žítí s člověkem, není-li lásky?“ stále pospíchala dáma, aby pověděla svoje úsudky, jež se jí patrně zdály velmi novými.

„Dříve o tom neuvažovali,“ pravil stařec rozhodným tónem; „teprve dnes jest to zavedeno.“

Sotva něco kmitne, má hned žena: „Půjdu od tebe.“ Již i mezi mužíky — jest zavedena táž móda. „Tu máš,“ povídá, „na, tvoje košile a spodky a já půjdu s Vaňkou, ten jest kudrnatější než ty.“ A nadarmo tu mluvit. Ale žena musí míti napřed strach.“

Mládenec pohlédl na advokáta, na dámu i na mě, zadržuje patrně úsměv a jsa připraven vysmáti se řeči kupcově nebo přisvědčiti jí, podle toho, jak bude přijata.

„Jaký pak strach?“ pravila dáma.

„Ale takový: a bude se báti svého mu-u-uže! Takový strach.“

„Nu, tenhle čas již, tatíčku, minul,“ pravila dáma, docela již poněkud pohněvána.

„Ne, paní, ten čas nemůže minouti. Jako byla ona, Eva, žena stvořena z žebra mužova, tak bude také až do skonání věků,“ pravil stařec a potřásl tak přísně a vítězně hlavou, že mládenec ihned usoudil, že jest vítězství na straně kupcově a hlasitě se zasmál.

„Ano, to vy, mužové, tak usuzujete,“ pravila dáma, nevzdávajíc se a ohlížejíc se na nás; „sami sobě jste dali svobodu, ale ženu chcete držeti ve vězení. Sami sobě, ovšem, dovolujete všechno.“

„Nikdo nedává dovolení, jenom že od muže ničeho nepřibude do domu, avšak žena, žena — toť děravá nádoba,“ pokračoval důrazně kupec. Důraznost tónu kupcova přemáhala patrně posluchače a docela dáma cítila se sama poraženou, avšak stále se ještě nevzdávala.

„Ovšem, avšak myslím, že připustíte, že žena jest — člověk a má city, stejně jako muž. A co že má tedy dělati, nemá-li ráda muže?“

„Nemá ráda!“ opakoval hrozivě kupec, pohybuje obočím a rty. „Však bude míti ráda!“ Tento

neočekávaný argument zvláště se zalíbil mládenci, takže vyrazil přisvědčující zvuk.

„Ba ne, nebude míti ráda,“ namítla dáma, „a není-li lásky, tož přece nelze k tomu přinutiti.“

„Nu, a což když žena podvádí muže, co potom?“ pravil advokát.

„To nemá býti,“ pravil stařec, „na to jest nutno míti pozor.“

„A stane-li se to, co potom? Vždyť se tak stává.“

„Někomu se tak stává, avšak nám se nestává,“ řekl kupec.

Všichni umkli. Mládenec sebou zavrtěl, přisunul se blíže a nechtěje patrně zůstatí za ostatními, začal s úsměvem.

„Ano, náš chlapík měl také takový skandál. Jest to také tuze těžko rozsoudit. Dostal také takovou ženu, víme, prostopášnou. A začala vyvádět. A on byl vážný dobrák a vzdělaný. Ze začátku s kancelářským. Přemlouvá ji muž také po dobrém. Nepřestala. Vyváděla všelijaké špatnosti. Začala mu krásti peníze. Tak ji bil. Co platno, byla stále horší. Začala pletky, s odpuštěním, s nepokřtěným, se židem. Co měl dělat? Zavrhl ji docela. Také teď žije jako svobodný a ona se toulá.“

„Protože je hlupák,“ pravil stařec. „Kdyby jí byl hned ze začátku nedal vůle a byl by jí vzal hezky zkrátka, byla by s ním, bez starosti. Nesmí se dávatí vůle ze začátku. Nevěř koni v poli a ženě v domácnosti.“

V tu chvíli přišel průvodčí odebíratí lístky do nejbližší stanice. Stařec odevzdal svůj lístek.

„Ano, ženské pohlaví jest nutno zavčas držeti zkrátka, jinak je po všem.“

„Nu, a vždyť jste přece sám právě vyprávěl,

jak ženáci na trhu v Kunavině vyvádějí?“ pravil jsem, nemoha se přemoci.

„To je něco jiného,“ pravil kupec a pohroužil se v mlčení.

Když se rozlehlo písknutí, kupec se zdvihl, vytáhl z pod sedadla pytel, zahalil se a nadzdvihnuv čapku, vyšel na plošinu.

II. kapitola

Sotva že stařec odešel, ozval se několikahlasý rozhovor.

„Tatík ze starého vydání,“ pravil mládenec.

„Živý Domostroj,“ [3] pravila dáma. „Jaký má divošský názor o ženě a o manželství!“

„Ano, jsme daleko od evropského názoru na manželství,“ pravil advokát.

„Vždyť hlavní věcí, to, co takoví lidé nechápou,“ pravila dáma, „jest to, že manželství bez lásky není manželstvím, že jenom láska posvěcuje manželství a že opravdové manželství jest pouze ono, které posvěcuje láska.“

Mládenec poslouchal a usmíval se, snaže si zapamatovati z učených rozhovorů pro případ potřeby co možno nejvíce.

Uprostřed řeči dámy ozval se za mnou zvuk jakoby trhaného smíchu nebo vzlykání a když jsme se ohlédli, spatřili jsme mého souseda, šedivého, osamělého pána s lesknoucíma se očima, jenž za

[3] Rus. lit. památka XVI. stol., vykládající moudrost předků o nazírání na život.

rozhovoru, který jej patrně zaujal, nepozorovaně přistoupil k nám. Stál, položiv ruce na opěradlo sedadla a byl patrně velmi rozrušen: jeho obličej byl červený a sval na líci se mu chvěl.

„Jaká pak že to láska... láska... láska posvěcuje manželství?“ pravil zajíkaje se.

Dáma, vidouc rozrušení spolubesedníka, snažila se odpovědět mu pokud možno nejmírněji a nejšetrněji.

„Opravdová láska... Je-li tato láska mezi mužem a ženou, jest také možno manželství,“ pravila dáma.

„Ano, prosím; ale co máme rozumět opravdovou láskou?“ rozpačitě se usmívaje a s ostychem pravil pán s lesknoucíma se očima.

„Každý ví, co je to láska,“ odpověděla dáma, chtějíc rozmluvu s ním patrně přerušiti.

„Ale já nevím,“ pravil pán. „Musíte vymeziti určitěji, co rozumíte...“

„Jak? Velmi jednoduše,“ odvětila dáma, avšak zamyslíla se. „Láska? Láska jest výjimečné dávání přednosti jednoho nebo jedné přede všemi ostatními,“ řekla.

„Dávání přednosti na jak dlouho: Na měsíc, na dva nebo na půl hodiny?“ namítl šedivý pán a zasmál se.

„Ne, dovolte, vy mluvíte patrně o něčem jiném.“

„Nikoliv, prosím, o tomtéž.“

„Míní,“ zastal se advokát, ukazuje na dámu, „že sňatek musí vyplývati za prvé z náklonnosti, lásky, chcete-li a že je-li taková, teprve potom jest sňatek sám o sobě něčím, řekl bych, posvátným. A dále, že každé manželství, jehož základ netvoří přirozená náklonnost, láska, chcete-li, nemá v sobě pranic mravného,

závazného. Správně, chápu-li?“ obrátil se k dámě.

Dáma kývnutím hlavy potvrdila objasnění své myšlenky.

„Potom...“ pokračoval advokát, ale nervózní pán s očima, nyní ohněm hořícíma, stěží se patrně udržoval a nedávaje advokátovi domluvit, začal:

„Nikoliv, mluvím o tomtěž, o dávání přednosti jednoho nebo jedné přede všemi ostatními, avšak ptám se pouze: Dávání přednosti na jak dlouho?“

„Na jak dlouho? Na dlouho, mnohdy na celý život,“ pravila dáma, krčíc rameny.

„Ale vždyť tohle je pouze v románech, ale nikdy v životě. V životě bývá tohle dávání přednosti jednoho před ostatními na roky, což jest velmi zřídka; často na měsíce, ba na týdny, na dny a na hodiny,“ mluvil pán, věda patrně, že překvapí všechny svým míněním a spokojený tím.

„Ach, co myslíte! Ale ne!... Ne, dovolte!...“ zvolali jsme všichni tři najednou. Ba i mládenec vydal nějaký odporující zvuk.

„Ano, prosím, vím,“ překřikoval nás šedivý pán, „vy mluvíte o tom, co se pokládá za skutečné, avšak já mluvím o tom, co jest. Každý muž okouší to, co nazýváte láskou, ke každé hezké ženě.“

„Ach, to jest hrozné, co vy říkáte; ale jest přece mezi lidmi onen cit, který se nazývá láskou a který trvá ne po měsíce a roky, nýbrž po celý život?“

„Ne, není ho. Připustíme-li docela, že by muž i dal přednost znamenité ženě na celý život, tož právě žena, podle všeho, dá přednost jinému a tak tomu bylo vždycky a tak jest také ve světě,“ pravil a vyňav papirosku, začal pokuřovati.

„Ale může býti i navzájem,“ mínil advokát.

„Ne, prosím, nemůže býti,“ namítl; „stejně nemůže býti, jako je nemožno, aby ve voze hrachu dva poznamenané hrášky padly vedle sebe. A mimo to tu není pouze pravděpodobnost, zde je jisté přesycení. Milovati po celý život jednu nebo jednoho — to je stejné, jako říci, že jedna svíčka bude hořeti po celý život“ — pravil, dychtivě táhna.

„Avšak vy stále mluvíte o smyslné lásce. Což pak vy nepřipouštíte lásku, založenou na shodě ideálů, na duševní příbuznosti?“ namítla dáma.

„Duševní příbuzenství! Shoda ideálů!“ opakoval, vyráží se svuj zvuk. „Ale v takovém případě není důvodu, aby spolu spali (promiňte mi hrubost). Ale takhle v důsledcích shody ideálů ulehají lidé spolu spáti,“ pravil a nervózně se zasmál.

„Ale dovolte,“ pravil advokát; „skutečnost odporuje tomu, co vy tvrdíte. Vidíme, že manželství existují, že všechno lidstvo nebo jeho větší část žije manželským životem a že mnozí čestně prožívají hodně dlouho trvající manželský život.“

Šedivý pán se zase zasmál.

„Vždyť vy pravíte, že manželství jsou zakládána na lásce, zatím co já přece vyslovuji pochybnosti o existenci lásky, mimo smyslné, dokazujete mi existenci lásky tím, že existují manželství. Ale manželství přece v naší době — jsou jenom klam!“

„Nikoliv, prosím, dovolte,“ pravil advokát; „říkám jenom, že manželství existovala a existují.“

„Existují! Ale jenom proč existují? Existovala a existují u těch lidí, kteří vidí v manželství něco tajuplného, tajemství, které zavazuje před Bohem. U těch existují, avšak ne u nás. U nás se lidé žení, nevidouce v manželství ničeho, mimo spojení a výsledkem jest buď klam, nebo násilí. Je-li to klam, lehce se to snese. Muž i

žena klamou pouze lidi, že žijí v jednomanželství, avšak žijí v mnohoženství a mnohomužství. Jest to ošklivé, ale ještě to ujde; když však, jak to bývá nejčastěji, muž a žena vzali na se vnější povinnost žítí spolu po celý život a již od druhého měsíce se navzájem nenávidí, touží po rozchodu a přece jen žijí, pak jest důsledek toho ono strašlivé peklo, v němž se lidé opíjejí, střílejí, zabíjejí a otravují sebe i navzájem,“ vykládal stále rychleji, nedávaje nikomu příležitosti k námitce a stále víc a více se rozhořčuje. Všem bylo nevolno.

„Ano, bez pochybností bývají kritické epizody v manželském životě,“ pravil advokát, chtěje ukončiti nehezky prudký rozhovor.

„Jak vidím, poznal jste, kdo jsem?“ pravil šedivý pán tiše a jakoby spokojeně.

„Ne, nemám potěšení.“

„Nevalné potěšení. Jsem Pozdnyšev, onen, jemuž se přihodila ona kritická epizoda, na niž narážíte, ona epizoda, v níž zabil ženu,“ řekl, měře rychlým pohledem každého z nás.

Nikdo nevěděl, co říci a všichni umkli.

„Nu, to je lhostejno,“ prohodil, vyraziv svůj zvuk. „Ostatně, promiňte! A!... nebudu vás vyrušovati.“

„Ale ne, račte...“ pravil advokát, sám nevěda, co račte.

Avšak Pozdnyšev neposlouchaje jej rychle se obrátil a odešel na své místo. Pán s dámou spolu šeptali. Seděl jsem vedle Pozdnyševa a mlčel jsem, poněvadž mi nenapadlo, co říci. Na čtení byla tma a proto jsem zavřel oči a tvářil se, že chci usnouti. Tak jsme projeli mlčky do nejbližší stanice.

Na této stanici pán s dámou přestoupili do jiného vozu, o čemž se domlouvali s průvodčím již dříve. Mládenc se ulebedil na lavici a usnul. Pozdnyšev však

stále kouřil a pil čaj, zavařený ještě na minulé stanici.

Když jsem otevřel oči a pohlédl na něho, obrátil se najednou rozhodně a podrážděně ke mně:

„Vám jest snad nepříjemno seděti se mnou, když víte, kdo jsem? Odešel bych.“

„O, nikoliv, račte!“

„Nu, není vám libo čaje? Jenom že jest silný!“ A nalil mně čaje.

„Povídají... A stále lžou...“ pravil.

„O čem to mluvíte?“ otázal jsem se.

„Ale stále o témž: o té jejich lásce a o tom, co je to. Nechcete spát?“

„Naprosto ne.“

„Chcete-li tedy, povím vám, jak já právě touto láskou byl jsem přiveden k tomu, co se se mnou stalo.“

„Ano, není-li vám to obtížno.“

„Ne, jest mi obtížno mlčeti. Pijte přec čaj... či jest příliš silný?“

Čaj byl skutečně jako pivo, ale vypil jsem sklenici. V tom šel kolem průvodčí. Pozdnyšev jej provázal mlčky zlýma očima a začal teprve tehdy, až tento odešel.

III. kapitola

„Nu, tož vám tedy povím... Ale chcete vy opravdu?“

Opakoval jsem, že chci doopravdy. Pozdnyšev se zamlčel, přetřel rukama obličej a začal:

„Když již vypravovat, tož musím vypravovati všechno od začátku: jest nutno pověděti vám, jak a proč jsem se oženil a jaký jsem byl před ženitbou.“

Žil jsem do ženitby, jako žijí všichni, totiž v naší společnosti. Jsem zeman, kandidát univerzity a byl jsem předvoditelem.[4] Žil jsem do ženitby, jako žijí všichni, totiž prostopášně a poněvadž jsem žil prostopášně, jako všichni lidé naší společnosti, byl jsem přesvědčen, že žiji, jak jest třeba. Domníval jsem se o sobě, že jsem dobrý hoch, že jsem úplně mravný člověk. Nebyl jsem svůdcem, neměl jsem nepřirozených náklonností, nečinil jsem z toho hlavní cíl života, jak to dělali mnozí z mých vrstevníků, nýbrž oddával jsem se mravní zkáze postupně, slušně, dbaje zdraví. Vyhybal jsem se ženám, které by mne byly mohly spoutati narozením dítěte nebo náklonností ke mně. Ostatně, jest možno, že byly jak děti, tak náklonnosti, avšak dělal jsem, jako by jich nebylo. A právě tohle jsem pokládal nejen za mravné, nýbrž byl jsem i na to hrd..“

Zarazil se, vyrazil svůj zvuk, jako dělal vždycky, když mu napadala patrně nová myšlenka.

„A vždyť právě v tom je největší ohavnost!“ vykřikl. „Mravní zkáza není přece v něčem fyzickém — vždyť žádná fyzická ohavnost není mravní zkáza; avšak mravní zkáza, skutečná mravní zkáza spočívá jmenovitě v odpoutání od mravních vztahů k ženě, s níž vstupuje člověk ve fyzické obcování. A právě tohle odpoutání jsem si přičítal za zásluhu. Pamatuji, jak jsem se jednou trápil, že jsem nemohl zaplatiti ženě, která patrně si mne zamilovala a oddala se mi a uklidnil jsem se teprve tehdy, když jsem jí poslal peníze, ukázav tím, že mravně ničím necítím se býti s ní spoután. A nekývejte hlavou, jako byste se mnou souhlasil!“ vykřikl na mne najednou. „Vždyť já to znám. My všichni, vy také, v nejlepším případě, nejste-

[4] Vůdce šlechty v gubernii.

li vzácnou výjimkou, jste týchž názorů, jakých jsem byl já. Nu, je to jedno, odpusťte mi,“ pokračoval, „ale záleží na tom, že je to hrozné, hrozné, hrozné!“

„Co jest hrozného?“ otázal jsem se.

„Ona propast poblouzení, v níž žijeme vzhledem k ženám a poměru k nim. Ano, prosím, nemohu o tom mluvit klidně a ne proto, že se se mnou stala ona epizoda, jak jsem pravil, nýbrž proto, že od té doby, co se stala se mnou tato epizoda, otevřely se mi oči a já spatřil všechno v docela jiném světle. Všechno převráceně, všechno převráceně!“

Zapálil cigaretu a opíraje se lokty o svoje kolena, začal vyprávěti.

V temnotě jsem neviděl jeho obličej; bylo jenom slyšeti v dunění vozu jeho vemlouvavý a příjemný hlas.

SMRT IVANA ILJIČE

I. kapitola

Ve veliké budově, v níž měl své místnosti soudní dvůr, nastala přestávka v líčení pře Melvinských a členové soudu i se státním zástupcem shromáždili se v kabinetě Ivana Jegóroviče Šebka, kde zapředli rozhovor o pověstném procesu Krasovském. Fedor Vasiljevič celý rozčilený dokazoval nekompetenci soudu. Ivan Jegórovič stál na svém; avšak Petr Ivánovič, jenž se hned z počátku nevpustil do sporu a vůbec v něm neměl dílu, prohlížel si právě přinesené noviny.

„Pánové!“ ozval se nenadále, „vždyť Ivan Iljič

umřel.“

„Je-li možná?“

„Tu to máte, čtete,“ obrátil se k Fedoru Vasiljeviči, podáváje mu čerstvé, ještě páchnoucí číslo novin.

V černé obrubě bylo vytištěno: „Praskovja Fedorovna Goloviná s hlubokým zármutkem zpravuje příbuzné a známé o smrti milovaného manžela svého, člena soudního dvora, Ivana Iljiče Golovina, jenž skonal 4. února tohoto roku, 1882. Pohřeb bude v pátek v 1 hodinu odpoledne.“

Ivan Iljič byl kolegou shromážděných zde pánů a všichni ho měli rádi. Stonal už několik neděl; povídalo se, že mu není pomoci. Jeho místo se sice neobsazovalo, ale činily se již plány, že by pro případ smrti Alexejev mohl býti povolán na jeho místo, a místo Alexejeva že by mohl zaujati buď Vinnikov nebo Štábe. Proto první myšlenkou každého ze shromážděných v kabinetě pánů, když zaslechli o smrti Ivana Iljiče, bylo, jaký může míti tato smrt vliv na změny v dislokaci a povýšení samých členů soudního dvora a jejich známých.

„Nyní dojistá obdržím místo Štábele nebo Vinnikova,“ pomyslil si Fedor Vasiljevič. „Je mně to už dávno slíbeno, a povýšení to vynesé mi 800 rublů přídávku mimo plat na kancelář.“

„Budu se musiti nyní ucházeti, aby sem přesadili švagra z Kalugy,“ myslil si Petr Ivánovič. „Žena bude míti radost. Teď už nebude moci říkati, že nikdy nic nedělám pro její příbuzné.“

„Však jsem si myslil, že už víc nevstane,“ pronesl hlasitě Petr Ivánovič. „Škoda ho.“

„Ale co přec mu vlastně bylo?“

„Lékaři nemohli určití jeho nemoc či vlastně určili ji, jen že každý jinak. Když jsem ho posledně viděl, zdálo se mi, že se uzdraví.“

„A já jsem u něho nebyl od svátků. A stále jsem se chystal.“

„Měl přece nějaké jmění?“

„Žena má tuším něco; ale jen něco nepatrného.“

„Což dělat, musíme tam jeti. Oni bydleli hrozně daleko.“

„Totiž od vás daleko. Od vás je všechno daleko.“

„Vidíte, nemůže mně odpustiti, že bydlím za řekou,“ pravil Petr Ivánovič, pohledna s úsměvem na Šebka. Dali se do řeči o značné vzdálenosti jednotlivých čtvrtí města a vrátili se zase do zasedací síně.

Kromě myšlenek o možných změnách a povyšování v úřadě, jež by tato smrt mohla způsobiti, samé faktum smrti blízkého známého vzbudilo jako vždy ve všech, kdo o něm zaslechl, pocit radosti, že zemřel on a ne já.

„Vida, umřel, a já ne,“ pomyslí si aneb pocítí každý. Blízkým známým, takzvaným přátelům Ivana Iljiče napadlo při tom nevolky ještě to, že jim bude nyní splniti velice nudnou povinnost slušnosti, že jim totiž bude jeti na panychidu a ke vdově s výrazem soustrasti.

Nejbližšími byli Fedor Vasiljevič a Petr Ivánovič.

Petr Ivánovič byl spolužákem Ivana Iljiče v právnickém lyceu a měl se za jeho dlužníka.

Sděлил tedy při obědě se ženou zprávu o smrti Ivana Iljiče, jakož i své plány o možném převodu švagrové do jejich soudního okresu, a vzdav se tentokrát odpoledního spánku, oblékl frak a jel k Ivanu Iljiči.

U podjezdu příbytku Ivana Iljiče stál kočár a dvě drožky. Dále v předsíni u věšáku stálo opřené o zeď víko rakve, potažené glazetovou látkou s trápci na rozích a vyleštěnými prýmky po stranách. Dvě

smutečně oděné dámy svlékaly šuby. Jedna z nich — sestra Ivana Iljiče — byla jeho známá; druhá byla neznámá. Kolega Petra Ivánoviče, Švarc, sestupoval po schodech, a spatřiv z nejvyššího stupně přichozího, stanul a mrknul na něho, jako by chtěl říci: „To vyved hloupost Ivan Iljič; my jsme jinší chlapíci.“

Tvář Švarcova s anglickými licousy, jakož i celá jeho hubená postava ve fraku činila, jako vždy, slavnostní dojem, a tento slavnostní zevnějšek, jenž býval vždycky protivou čtveračivé povahy Švarcovy, působil v tomto případě zvláště ironicky. Tak aspoň se zdálo Petru Ivánoviči.

Petr Ivánovič počkal, až přejdou dámy, a pak stoupal pomalu za nimi po schodech. Švarc nesestoupil, nýbrž zůstal nahoře státi. Petr Ivánovič pochopil, proč. Chtěl se patrně smluviti, kde budou hráti dnes večer vint.[5] Dámy odešly po schodech ke vdově, a Švarc s vážně složenými pevnými rty a čtveráckým pohledem ukázal pohybem obrví Petru Ivánoviči vpravo, kde nacházela se komnata nebožtíkova.

Petr Ivánovič vstoupil do komnaty, nevěda — jak obyčejně — co tam má dělat. To jediné věděl, že znamenati se křížem v podobném případě nikdy neškodí. Je-li však třeba při tom také se ukláněti, o tom byl v pochybnostech a proto zvolil středocestí: jakmile vstoupil do světnice, počal se znamenati křížem a při tom jako by se trošičku ukláněl. Při tom, na kolik mu dovolovaly pohyby rukou a hlavy, rozhlížel se zároveň po komnatě. Dva mladíci, z nichž jeden byl gymnazistou, synovci tuším, odcházeli z pokoje, znamenajíce se křížem. Jakási stařenka stála nehybně. Dáma s divně zdviženým obrvím vypravovala jí cosi

[5] Ruská hra v karty, podobná whistu.

šeptem. Žalmista v černém kabátě, člověk bodrý, rozhodný, hlasitě cosi četl s výrazem, jenž nedopouštěl nijakého odporu; sluha z bufetu Gerasim kráčel lehkými kročejí před Petrem Ivánovičem a sypal cosi na podlahu. Když to Petr Ivánovič zpozoroval, pocítil ihned lehký zápach hnijící mrtvoly. Když Petr Ivánovič posledně navštívil Ivana Iljiče, uviděl onoho sluha v kabinetě; konal tehdy povinnost ošetřovatele nemocného a Ivan Iljič ho měl obzvláště rád. Petr Ivánovič stále se znamenal křížem a zlehounka se ukláněl ve středním směru mezi rakví, žalmistou a svatými obrazy, postavenými na stole v úhlu komnaty. Potom, když se mu zdálo, že pohyby ruky, konající znamení kříže, trvají už příliš dlouho, přestal a počal si prohlížeti nebožtíka.

Nebožtík ležel, jak obyčejně leží nebožtíci, jaksi těžkopádně; jeho ztrnulé údy nořily se mrtvě do vystlané rakve; hlava navždy se schýlila na podušce; žluté voskové čelo s hlubokými lysinami nad zapadlými skráněmi a veliký nos, jako by schýleny nad horní ret, vyčnívaly nápadně, jako u všech nebožtíků. Velmi se změnil; spadl se ještě za tu dobu, co ho Petr Ivánovič neviděl, za to jako u všech nebožtíků byla tvář jeho hezčí a zejména výraznější, než zaživa. Na jeho tváři tkvěl výraz, svědčící, že to, co mělo býti vykonáno, je vykonáno, a sice vykonáno pravidelně. Mimo to z výrazu jeho tváře bylo možno čísti výčitku nebo napomenutí živým. Petru Ivánoviči zdálo se, že napomenutí to je nemístným, aneb aspoň že se netýká jeho. Petr Ivánovič pocítil jakýsi nepříjemný pocit a proto udělal ještě jednou spěšně kříž, a — jak se mu zdálo — obrátil se příliš kvapně, kvapněji, než se slušelo, a zaměřil ke dveřím. Švarc široce se rozkročiv a pohrávaje si oběma rukama za zády s cylindrem,

čekal na něho v průchodním salonu. Jediný pohled na čtveračivou, čistou a elegantní postavu Švarcovu osvěžil Petra Ivánoviče. Pochopil ihned, že Švarc je povznesen nad podobné vrtochy a nepoddává se zasmušujícím dojmům. Jeho vzezření jako by pravilo: panychida po Ivanu Iljičovi nemůže nikterak sloužiti dostatečným důvodem, aby se pořádek zasedání pokládal za přerušný, tj. že nic mu nemůže překážeti, aby dnes večer, až bude rozpečetovati novou hru karet, jimi nelousknul v tu chvíli, když sluha bude rozestavovati čtyři neohořelé svíce po úhlech hracího stolu; vůbec že není důvodu, aby dnešní příhoda měla býti na překážku, by nestrávili večer taktéž příjemně jako jindy. Vskutku to i pošeptal Petru Ivánoviči, když kráčel kolem něho a nabídl mu, aby přišel na partii vintu k Fedoru Vasiljevičovi. Ale Petru Ivánoviči nebylo patrně souzeno, aby zasedl dnes k vintu.

Praskovja Fedorovna, nevysoká, tlustá dáma, jež přese všechny snahy, aby vypadala jinak, přece čím níže počínaje od ramenou, tím byla tlustší, oděná v úplně černý šat, s krajkami na hlavě a s taktéž divně zdviženým obrvím, jako ona dáma, jež stála u rakve, vystoupila právě ze svých pokojů s jinými dámami, a když je doprovodila ke dveřím nebožtíkovým, promluvila k pánům: „Hned bude panychida. Račte dále.“

Švarc se neurčitě poklonil a stanul, při čemž bylo vidno, že ani nepřijímal pozvání, ani ho nezamítal. Praskovja Fedorovna nyní teprve poznala Petra Ivánoviče, vzdychla si, přistoupila až k němu samému, vzala ho za ruku a promluvila: „Vím, že jste býval opravdovým přítelem Ivana Iljiče...“ a vzhlédla na něho, očekávajíc takové jeho jednání, jež by odpovídalo jejím slovům. Petr Ivánovič věděl, že jako

tam bylo zapotřebí se znamenati křížem, tak zde bylo nezbytno stisknouti ruku, vzdychnouti a říci: „Buďte ubezpečena!“ I učinil tak. A když byl tak učinil, pocítil, že výsledek vypadal, jak si přál: že byl sám dojat i ona byla dojata.

„Pojďme, pokud tam ještě nezačali; musím s vámi promluvit,“ pravila vdova. „Podejte mi ruku.“

Petr Ivánovič jí nabídl rámě a odešli spolu do vnitřních komnat kolem Švarce, jenž tesklivě mrknul na Petra Ivánoviče.

„Tu máte vint! Nemějte za zlé, najdeme-li si jiného hráče. Leda že bychom hráli v pěti, bude-li dříve hotov,“ pravil mu jeho čtveračivý pohled.

Petr Ivánovič povzdechl si ještě hlouběji a smutněji a Praskovja Fedorovna mu vděčně stiskla ruku. Když přišli do jejího salonu, jehož stěny byly potaženy růžovou látkou, a v němž svítla pošmourné lampa, přisedli ke stolu; ona na divan a Petr Ivánovič na nízký puf, jehož péra byla pokažena a při sednutí se nepravdělně stlačovala. Praskovja Fedorovna mu chtěla připomenouti, aby sedl na jiné křeslo, ale napadlo jí, že by podobné připomenutí neodpovídalo nynějšímu stavu a proto si to rozmyslila. Když si Petr Ivánovič sedal na onen puf, vzpomněl si, jak Ivan Iljič upravoval tento salon a radil se s ním právě o tomto růžovém čalouně se zelenými lístky. Když vdova odcházela okolo stolu, aby si usedla na divan, zachytila se černými krajkami své černé mantily za řezbu stolu. (Vůbec celý ten salon byl pln různých věcí a nábytku.) Petr Ivánovič přivstal, chtěje vyprostiti krajky, ale puf, nabyv volnosti, počal se vzpírati a strkáti ho. Vdova sama počala sbírat své krajky a Petr Ivánovič si opět sedl, zmáčknuv pod sebou bouřící se puf. Ale vdova nesebrala všechno; proto se Petr Ivánovič opět

nadzvihl a puf se opět počal bouřiti, ano i cvaknul. Když to bylo všechno odbyto, vyndala Praskovja Fedorovna čistý batistový šátek a dala se do pláče. Petra Ivánoviče však ochladila epizoda s krajkami a zápas s pufem a proto seděl trochu zamračeně. Tuto nepříjemnou situaci přerušil Sokolov, bufetčík[6] Ivana Iljiče, jenž přicházel oznámit, že místo na hřbitově, jež si vyhlédla Praskovja Fedorovna, bude stát 200 rublů. Vdova přestala plakat a vzhlednouc okem nevinné oběti na Petra Ivánoviče, řekla po francouzsku, že je jí hrozně těžko. Petr Ivánovič učinil mlčky posunek, jenž vyjadřoval, že je nade vši pochybnost přesvědčen, že to nemůže býti jinak.

„Prosím, kuřte,“ obrátila se k němu vdova velkomyslným a zároveň zničeným hlasem, a počala se se Sokolovem obírat otázkou o ceně místa na hřbitově. Petr Ivánovič si zapaloval a při tom poslouchal, jak se do podrobná vyptávala na různé ceny hrobů a ustanovila se na tom, který hrob má objednat. Mimo to, když byla hotova s otázkou o hrobě, učinila, ještě rozhodnutí o zpěvácích. Sokolov odešel.

„Řídím všechno sama,“ prohodila k Petru Ivánoviči, řídíc k jedné straně fotografická alba, jež ležela na stole; a když zpozorovala, že popel z papirosky hrozí stolu, postavila bez meškání před Petra Ivánoviče popelníčku a pravila: „Podle mého bylo by hotovou přetvářkou, kdybych tvrdila, že se ze zármutku nemohu zabývat praktickými otázkami. Naopak, může-li mne vůbec co — neřeknu utěšiti, ale přivésti na jiné myšlenky, jsou to právě starosti jen o něho.“ Vzala opět šátek, jako by chtěla zase zaplakati,

[6] Jeden ze starších lokajů v domě, jenž má na starosti úpravu jídelny a obsluhu při jídlu. (Pozn. překl.)

ale najednou, jako by se byla přemohla, vzpřímila se a počala mluvit klidně. — „Avšak mám k vám prosbu.“ Petr Ivánovič se poklonil, nedávaje při tom mnoho vůle pružinám v pufu, jež se ihned zase počaly pod ním vzpírati...

„On za posledních dnů hrozně trpěl.“

„Mnoho musil trpěti?“ optal se Petr Ivánovič.

„Ach strašně! Poslední — ne minuty — nýbrž celé hodiny křičel bez přestání. Celé tři dny prokřičel jedním dechem. Bylo to nesnesitelné. Ani nemohu pochopiti, jak jsem to vydržela; skrze troje dveře ho bylo slyšeti. Ach, co jsem já ubohá vystála!“

„A je-li možná, že byl při dobrém vědomí?“ tázal se opět Petr Ivánovič.

„Ano,“ — zašeptala vdova, „do posledního okamžiku. Rozloučil se s námi čtvrt hodiny před skonáním, a ještě žádal, abychom odvedli Vašu.“

Vzpomínka na utrpení člověka, jehož znával tak dobře, zprvu jako veselého chlapce, školáka, potom jako dospělého spoluhráče, naplnila Petra Ivánoviče hrůzou přes to, že na něho nepříjemně působilo vědomí přetvářky své vlastní i oné dámy. Opět uviděl před sebou to voskové čelo, i vyčnívající nade rtem nachýlený nos a zmocnil se ho strach o sebe.

„Tři dny hrozné bolesti a smrt. Vždyť totéž může ihned, v každý okamžik zastihnouti i mne,“ pomyslně si a hrůza ho obešla. Ale v tu chvíli, aniž věděl jak, přišla mu na pomoc obvyklá myšlenka, to že se přihodilo Ivanu Iljičovi a ne jemu, a že není třeba ani možno, aby se to přihodilo také jemu, že se podobnými myšlenkami oddává mračné náladě, a toho že nemá dělati, jak se mohl přesvědčiti ze tváře Švarcovy. Uváživ to všechno nabyl Petr Ivánovič opět klidu a počal se pozorně vyptávati na podrobnosti skonání

Ivana Iljiče, jako by smrt byla takovou událostí, jež se mohla přihodit pouze Ivanu Iljičovi, nikterak se však nemůže přihodit jemu samému!

Když si byli promluvili o podrobnostech opravdu hrozných fyzických muk, jakéž bylo vytrpěti Ivanu Iljičovi (o podrobnostech těch učinil si Petr Ivánovič pojem dle toho, jak strádání Ivana Iljiče působilo na nervy Praskovje Fedorovny), zdálo se vdově patrně nezbytným, aby přešla k věci.

„Ach, Petře Ivánoviči, jak je mi těžko, jak hrozně těžko, hrozně těžko,“ a opět zaplakala. Petr Ivánovič vzdychal a čekal, až se vdova vysmrká. Když se vysmrkala, prohodil: „Budte ubezpečena...“ Ona pak se opět dala do řeči a sdělila s ním to, co bylo patrně hlavním předmětem rozhovorů s ním. Předmětem tím byly otázky, jak by za příčinou smrti mužovy mohla dostat peníze ze státní pokladny. Stavěla se sice, jako by prosila Petra Ivánoviče za radu o výslužném; ale tento pozoroval, že vdova ví už do nejmenších podrobností i to, čeho ani on neví, vůbec všechno, co se dá za příčinou této smrti vyžadoniti od státu, a že by ráda jen zvěděla, nedalo-li by se nějakým prostředkem vydojiti ještě více. Petr Ivánovič se snažil, aby si vymyslel takový prostředek, ale po některém rozmýšlení, pokáráv ze slušnosti vládu pro skoupost, projevil náhled, že, jak se mu zdá, více už nebude lze dostat. Tu si povzdechla vdova a počala si patrně vymýšleti prostředek, jak by se zbavila svého hosta. On to pochopil, zhasil papirosku, vstal, stiskl vdově ruku a odešel do předsíně...

V jídelně, v níž visely hodiny, jež Ivan Iljič koupil u vetešníka a na nichž si mnoho zakládal, potkal Petr Ivánovič duchovního a ještě několik známých, kteří přijeli na panychidu. Spatřil také známou, půvabnou

slečnu, dceru Ivana Iljiče. Byla všechna ve smutečním obleku. Její velmi tenký pás zdál se ještě tenčím. Hleděla zasmušile rozhodně, skoro hněvivě. Poklonila se Petru Ivánoviči, jako by se byl před ní v něčem provinil. Za slečnou stál známý Petru Ivánoviči bohatý mladý pán, soudní vyšetřovatel, její ženich, jak se proslýchalo, a také pohlížel jaksi uraženě. Petr Ivánovič se jim unyle poklonil a chtěl odejít do komnaty, v níž ležel nebožtík, když se na schodech ukázala postavička syna gymnazisty, nápadně podobného k Ivanu Iljiči. Byl to maličký Ivan Iljič, jak se Petr Ivánovič na něho pamatoval z právnického lycea. Oči měl uplakané a spolu takové, jaké mívají třináctiletí a čtrnáctiletí hoši s nečistým svědomím. Když hoch spatřil Petra Ivánoviče, počal se přísně a spolu stydlivě mračiti. Petr Ivánovič mu pokynul hlavou a vstoupil do komnaty nebožtíkovy. Počala panychida, svíčky, sténání, kadidlo, slzy, štkání. Petr Ivánovič stál zamračený, pohlížeje před sebe na své nohy. Nepohlédl ani jednou na nebožtíka, ubránil se až do konce panychidy zmalátňujícím vlivu a po panychidě odešel mezi prvními. V předsíni nebyl nikdo. Gerasim, sluha z bufetu, vyběhl z pokoje nebožtíkova, přeházel svými mocnými rukama všechny šuby, hledaje šubu Petra Ivánoviče a podal mu ji.

„Nu co, brachu Gerasime?“ prohodil Petr Ivánovič, aby vůbec něco řekl. „Je ti líto pána?“

„Vůle Boží. Všichni tam přijdeme,“ odvětil Gerasim, ukazuje své bílé, zdravé mužické zuby, a jako člověk, nalézající se v proudu kypící práce, otevřel bystře dveře, zavolal na kočího, pomohl Petru Ivánoviči do kočáru a vyskočil zas nazpět na schůdek ke dveřím, jako by si připomínal, co by měl ještě udělat.

Petru Ivánoviči bylo velice příjemno, když po

zápachu kadidla, mrtvoly a karbolové kyseliny mohl vdechnouti čistý vzduch.

„Kam ráčíte poroučet?“ otázal se ho kočí.

„Není pozdě. — Abych zajel ještě k Fedoru Vasiljeviči.“

A Petr Ivánovič jel. Vskutku zastihl je právě při konci prvního robberu,[7] takže mohl pohodlně přistoupiti jako pátý.

II. kapitola

Život, jež prožil Ivan Iljič, byl co nejprostší a nejobyčejnější, spolu však i co nejhroznější.

Ivanu Iljičovi, když zemřel, bylo 45 let a byl členem soudního dvora. Byl synem úředníka, jenž se v Petrohradě v různých ministerstvech a departmentech dodělal té kariéry, která uvádí lidi do onoho stavu, z něhož pro svou dlouhou minulou službu a pro svou hodnost nemohou býti vyhnáni, ač je jasně zřejmo, že se nehodí více k plnění jakékoli skutečné povinnosti; ale proto se jim udělují vymyšlená, fiktivní místa a nefiktivních šest až deset tisíc rublů služného, s jimiž se pak dočkávají hlubokého stáří.

Takovým byl i tajný rada, zbytečný člen různých zbytečných úřadů Ilja Jefimovič Golovin.

Ilja Jefimovič měl tři syny; Ivan Iljič byl druhým synem. Starší kráčel touže cestou jako otec, jen že byl na službě v jiném ministerstvu, a blížil se už k onomu služebnému stáří, ve kterém úředník dosahuje

[7] Robberem slově ukončená hra vintu záležející z několika partií.

oné setrvačnosti služného. Třetí syn byl nezdara. Byl na různých místech, ale všude si škodil, a nyní byl úředníkem při železnici; jeho otec a bratři, zvláště pak jich ženy nejenže se s ním neradi setkávali, nýbrž, nebylo-li nutně zapotřebí, ani se nezmiňovali, že je na světě. Sestra byla provdána za barona Graefa, také takového Petrohradského úředníka, jakým byl tchán. Ivan Iljič byl le phenix de la famille, jak o něm říkali. Nebyl tak chladným a akurátním jako starší bratr, a ne takovým nezvedou jako mladší. Štál uprostřed mezi oběma — byl rozumným, živým, příjemným a slušným člověkem. Vzdělání nabyt zároveň s mladším bratrem v právnickém lyceu. Mladší však neabsolvoval, protože byl vyhnán z páté třídy. Ivan Iljič odbyl lyceum s dobrým prospěchem. Již v učilišti byl tím, čím byl později po celý svůj život; totiž člověkem nadaným, vesele dobrosrdečným a sdílným, přísně však plnícím to, co pokládal za svou povinnost; a za svou povinnost pokládal všechno, co měly za svou povinnost nejvznešenější osoby. Nebyl patolízalem ani v dětství, ani později za dospělých let, ale již od prvního mládí pozorovalo se na něm, že, jako moucha tíhne ke světlu, lnul k osobám ve společnosti nejvýše postaveným, přisvojoval si jejich zvyky, jejich názory na život a vstupoval s nimi v přátelské styky. Všechny poryvy jeho dětských a jinošských let přešly tak, že nezůstavily po sobě hlubších stop; oddával se časem smyslnosti, ctižádosti a později, když měl již vysoké postavení, i liberálnosti, ale vše to v jistých mezích které mu správně ukazoval jeho cit.

V lyceu se dopouštěl skutků, jež se mu zdávaly druhdy velice hnusnými a naplňovaly ho ošklivostí k sobě samému v tu dobu, když se jich dopouštěl; ale později, když viděl že se podobných skutků dopouštějí

i vznešené osoby a nepokládají se od těchto za špatné, ne snad že by je byl uznal za dobré, ale zapomněl na ně úplně, a vzpomněl-li si kdy, již se proto nermoutil.

Z lycea vyšel s právem na úřad desáté platební třídy. Obdržev od otce peníze na ošacení, objednal si oblek u Charmeura, přivěsil si k řetízku medailon s nápisem: respico finem, učinil na rozloučenou návštěvu princovi a třídnímu profesoru, poobědval se spolužáky u Donona a s novým módním čemodanem, prádlem, šatstvem, potřebami k toaletě a holení a s plédem, objednanými a koupenými vesměs v nejlepších skladech, odjel na venkov, kde mu otec opatřil místo úředníka při osobě gubernátorově.

Na venkově si Ivan Iljič zařídil ihned právě takový lehký a příjemný život, jako byl jeho život v lyceu. Sloužil, postupoval v úřadě a zároveň se příjemně a slušně veselil; zřídka na poručení představených jezdil po újezdech, choval se důstojně k vyšším i nižším, a s přesností a nepodplatnou čestností, kterou se právem honosil, plnil svěřené mu úkoly, týkající se zejména záležitostí rozkolnických.

V úředních věcech přes to, že byl mlád a náchylen k lehké zábavě, byl neobyčejně zdrženliv, byl oficiální, ano i přísný; ve společnosti však byl často čtveračiv, vtípen a vždycky dobrosrdečen, slušen a bon enfant, jak se vyjadřovali o něm gubernátor a jeho žena, v jichž rodině byl stálým hostem.

Měl na venkově milostný poměr s jednou z dam, jež se vnutila švarnému právovědu; byl ve spojení s jakousi modistkou; přiházely se veselé pitky s přijíždějícími občas křídelními pobočníky, s nimiž po večeri jezdil do odlehlé ulice; stávalo se, že byl nad potřebu úslužliv svému představenému, ba i jeho ženě: ale vše to se vyznačovalo tak vysokým

tónem slušnosti, že nic nemohlo býti nazváno nějakým špatným jménem. Všechno se směstnávalo do rubriky francouzského pořekadla: il faut que jeunesse se passe. Všecko se provádělo čistýma rukama, v čistých košilích, s francouzskými slovy a hlavně v nejvyšších třídách společnosti, tedy se schválením vysoce postavených osob.

Tak prosloužil Ivan Iljič pět let, když nastala změna v jeho službě. Vznikly nové soudní instituce, bylo zapotřebí nových lidí.

Ivan Iljič ukázal se takovým člověkem.

Nabídli Ivanu Iljičovi místo soudního vyšetřovatele a on je přijal přes to, že bylo v jiné gubernii, a proto mu bylo se rozloučiti s ustálenými poměry a zakládati v novém působišti nové. Přátelé provázeli Ivana Iljiče; dali pro něho zhotoviti fotografickou skupinu, darovali mu na památku stříbrnou papirosnici, a on odjel na nové místo.

Jako soudní vyšetřovatel byl Ivan Iljič právě tak comme il faut, slušný, umějící oddělovat úřední povinnosti od soukromého života, a dovedl si získati všeobecné vážnosti právě tak, jako když byl úředníkem při osobě gubernátorově. Sám pak úřad vyšetřovacího soudce poskytoval Ivanu Iljičovi mnohem více zajímavosti a vábnosti nežli dřívější. Za dřívější služby bylo mu příjemno projíti volným krokem v charmeurovském fraku kolem chvějících se prosebníků, čekajících, kdy je přijme v slyšení gubernátor, a kolem úředníků, kteří mu záviděli, přímo do kabinetu gubernátorova a přisednouti s ním k čaji s papiroskou v ústech; za to málo bylo lidí, již by byli závislí přímo od jeho libovůle. Takovými lidmi byli jen

inspravníci[8] a rozkolníci, když jezdil s poručením po újezdech. A Ivanu Iljičovi působilo potěšení, mohl-li se uctivě, skoro po přátelsky chovati k takovým osobám, jež na něm závisely, mohl-li jim dáti pocítiti, že on, jenž by je mohl rozšlápnouti, zachází s nimi přátelsky a prostě. Za té doby bylo takových lidí málo. Nyní však, když se stal soudním vyšetřovatelem,[9] věděl, že všichni, všichni bez výjimky nejvážnější a nejvíce sebevědomí lidé, všichni že se nacházejí v jeho rukou, a že jen potřebuje napsati jistá slova na papíře s určitým záhlavím, a onoho vážného a sebevědomého člověka přivedou k němu jako obžalovaného neb jako svědka, a tento člověk, neuzná-li on, Ivan Iljič, za dobré, mu nabídnouti židli, bude před ním státi a odpovídati na jeho otázky. Ivan Iljič nikdy nezneužil této své moci, naopak vždy se snažil přitupiti její ostrí; ale vědomí té moci a možnost zahlazovati její příkroty představovaly pro něho hlavní zájem a půvab této nové služby. V samé službě pak, totiž při vyšetřování, přisvojil si Ivan Iljič velmi brzy ten způsob, že odstraňoval od sebe všechny okolnosti, jež se netýkaly služby, a že každou, i nejsložitější záležitost vpravoval v takovou formu, při níž by se soudní záležitost zračila na papíře jen podle svých vnějších stránek, tak aby v ní nebylo ani nejmenší stopy jeho osobních náhledů; pak, a to hlavně, aby ve všem byla zachována veškerá žádoucí formálnost.

Institute ta byla nová, a Ivan Iljič byl jedním z prvních lidí, kteří provedli v praxi užívání soudního řádu z roku 1864.

Když se Ivan Iljič přestěhoval do druhého

[8] Okresní hejtmani.

[9] Dle soudního řádu z roku 1864 je hodnost vyšetřovacího soudce v Rusku oddělena od hodnosti soudce rozsuzovacího.

města a přijal hodnost soudního vyšetřovatele, získal si nové známosti, styky, zaujal pevné postavení ve společnosti a změnil částečně svůj tón. Poodstoupil do slušné vzdálenosti od gubernátorského úřadu, vybral si nejlepší kroužek, složený ze soudních úředníků a bohatých šlechticů, bydlících ve městě, a vzal na sebe tón lehounké nespokojenosti s vládou, mírné liberálnosti a civilizované demokratičnosti. Při tom, nestává se nikterak nevěrným eleganci své toalety, přestal, když nastoupil nový úřad, holiti bradu mezi licousy a dal svému plnovousu na vůli, aby rostl, kde chce.

I na novém stanovišti utvářel se život Ivana Iljiče velice příjemně: společnost, oponující gubernátorovi, byla svorná a slušná, plat byl větší a k zpříjemnění jeho života nemálo tehda přičinil whist, jež počal hrát. Ivan Iljič uměl hrát v karty vesele, bystře se dovtipoval a při tom hrál opatrně, tak že celkem vždy vyhrával.

Strávil dvě léta na novém místě, setkal se Ivan Iljič se svou budoucí ženou. Praskovja Fedorovna Michlova byla nad míru půvabná, rozumná, elegantní dívka onoho kroužku, ve kterém se pohyboval Ivan Iljič. Mimo jiné zábavy a odpočinky od námah vyšetřovatelských začal si Ivan Iljič hravý, lehounký poměr k Praskovji Fedorovně.

Dokud byl Ivan Iljič úředníkem při osobě gubernátorově, tancoval vždy; když se však stal soudním vyšetřovatelem, tančil jen výjimečně. Tančil již s takovým smyslem, že, ač slouží při nových institucích a je úředníkem v páté třídě služného, může přece, jde-li o tanec, dokázati, že i v tomto odvětví dovede podati něco lepšího, než jiní. V takovém smyslu tancoval, ač zřídka, na konec večera s Praskovji Fedorovnou a právě při těchto tancích si podmanil Praskovji

Fedorovnu. Zamilovala se do něho. Ivan Iljič neměl určitého, jasného úmyslu, ženiti se; ale když se dívka do něho zamilovala, položil si otázku: „Ale opravdu, proč bych se vlastně neměl ženit?“ řekl si.

Slečna Praskovja Fedorovna pocházela z dobrého šlechtického rodu, nebyla nehezká; měla i nevelké jmění. Ivan Iljič mohl sice počítati na skvělejší partii; ale i tato partie nebyla zlá. Ivan Iljič měl své služné, ona, jak se nadál, bude míti také asi tolik. Dobré příbuzenstvo; sama ona milá, půvabná, a zcela slušná dáma. Říci, že se Ivan Iljič oženil proto, že se zamiloval do své nevěsty a našel u ní souhlasu se svými názory na život, bylo by právě tak nespravedlivé, jako kdyby se řeklo, že se oženil proto, že členové jeho kroužku schvalovali onu partii. Ivan Iljič se ženil vlastně z obou důvodů: vykonával něco příjemného pro sebe, když získal takovou ženu, a zároveň konal i to, co schvalovaly nejvznešenější osobnosti.

A tak se tedy Ivan Iljič oženil.

Sama ženitba a první doba po svatbě s manželskými líbánky, novým nábytkem, novým nádobím, novým prádlem uplynula až do ženina obtěžkání velmi pěkně, tak že se Ivan Iljič už počal domýšleti, že manželství nejen nebude na úkor onomu charakteru lehkého, příjemného, veselého, vždycky slušného a od společnosti schvalovaného života, to jest tomu charakteru, jež Ivan Iljič pokládal za součástku života vůbec, nýbrž že ho ještě zdvojnásobí. Tu však hned od prvních měsíců těhotenství ženina nastalo cosi nového, neočekávaného, nepříjemného, těžkého a neslušného, čeho se nebylo lze nadíti, a čeho se nikterak nebylo lze zbaviti.

Žena beze všech důvodů, jak se zdálo Ivanu Iljičovi, prostě de gaité de coeur, jak si říkával, počala

rušiti příjemnost a slušnost jeho života: bez všeliké příčiny na něho žárlila, žádala si, aby se jí dvořil, nic jí nebylo po vůli a stále mu působila nepříjemné a hrubé výstupy.

Z počátku mínil Ivan Iljič, že se nepříjemnosti tohoto postavení zbaví týmž lehkým a slušným poměrem k životu, jenž mu prokazoval platné služby i dříve: zkusil ignorovati špatný rozmar ženin a žil dále příjemně a lehce jako dříve, zval k sobě přátele a hrál s nimi v karty, zkusil zajeti si do klubu nebo ke známým; ale žena jednoho krásného dne nadala mu tak energicky hrubých slov, a tak důsledně mu spílala po každé, kdykoli nevyhověl jejím požadavkům, pevně jsouc patrně odhodlána, že nepřestane dotud, pokud se nepodrobí, tj. nebude seděti doma a nebude se mu stýskati tak jako jí, že se Ivan Iljič zhrozil. Seznal, že manželský život, aspoň s takovou ženou, jako jest jeho, nedopomáhá vždycky k příjemnosti a slušnosti života, nýbrž naopak často jemu bývá na úkor, a protože jest nezbytno ohraditi se proti takovým překážkám, i počal se ohlížeti po prostředcích, jimiž by toho dosáhl. Úřad bylo to jediné, co imponovalo Praskovji Fedorovně a proto počal Ivan Iljič pomocí úřadu a plynoucích z něho povinností zápolit se ženou, vyhrazuje si ponenáhu svůj neodvislý svět.

Když se mu narodil syn, nastaly pokusy o přikájení a různé při tom nehody, vznikaly skutečné i domnělé nemoci dítěte a matky, a na Ivanu Iljičovi se požadovalo účastenství v oněch nemocech, ač ničeho při nich nedovedl pochopiti, i stávala se pro Ivana Iljiče tím naléhavější potřeba, aby si vyhradil vně rodiny svůj zvláštní svět.

Tou měrou, jak se žena stávala podrážděnější a neústupnější, přenášel Ivan Iljič těžiště svého života

stále víc a více do úřadu. Úřad se mu stával milejším, a sám se stával ctižádostivějším, než býval dříve.

Dosti brzy, ne později než za rok po svatbě, seznal Ivan Iljič, že manželství, ačkoli poskytuje některé pohodlí v životě, je ve skutečnosti velice složitá a těžká věc, vzhledem k níž si musí člověk, který chce konati svou povinnost, tj. vésti slušný, ve společnosti schvalovaný život, vypracovati určitý poměr podobně jako vzhledem k úřadu.

Ivan Iljič skutečně si takový poměr k manželství vypracoval. Od rodinného života vyžadoval nadále pouze ono pohodlí domácího občeda, hospodyně, postele, jež mu mohl poskytnouti, a zejména pak slušnost vnějších forem, jež se určovaly společenským míněním. V ostatním vyhledával pouze veselé příjemnosti, a když ji našel, byl velice vděčen. Narazil-li však na odpor a bručivost, ucouvnul ihned do svého zvláštního, sobě vyhrazeného světa úředního a v něm našel příjemnost.

Ivana Iljiče vážili si jako dobrého úředníka a za tři léta ho povýšili za náměstka prokurátorova. Nové povinnosti, jich důležitost, právo povolati před soud a posaditi každého do žaláře, veřejné řeči, úspěch, jehož se Ivan Iljič dopracoval na tribuně: vše to ještě více ho vábilo k úřadu.

Rodina se množila. Žena se stávala čím dále tím mrzutější a zlostnější, ale poměr, jež si vypracoval Ivan Iljič vzhledem k rodinnému životu, byl mu takorůzka neproniknutelným štítem proti její mrzutosti.

Sedm let prosloužil Ivan Iljič v jednom městě; pak byl převeden na místo prokurátora do jiné gubernie.

Přestěhovali se; peněz měli málo a ženě se nelíbilo to město, kam se přestěhovali. Služné bylo sice

větší než dříve, za to živobytí zde bylo dražší; mimo to dvě dítky jim zemřely a proto se stal rodinný život Ivanu Iljičovi ještě nepříjemnějším.

Pro všechny nehody, jež se jim přiházely v tomto novém obydlí, činila Praskovja Fedorovna výčitky mužovi. Většina předmětů, o nichž bývala řeč mezi mužem a ženou, zvláště vychování dětí, přiváděla je k otázkám, jež byly spojeny s upomínkami na rozepře, a tyto rozepře hrozily znovu vypuknouti v každý okamžik. Výjimkou byly pouze zřídka se naskytující periody zamilování, které se přiházely čas ob čas manželům, ale trvávaly nedlouho. Byly to ostrůvky, k nimž přistávali na čas; ale hned na to pouštěli se opět na moře nepřátelství, jež se vyjadřovalo vzájemným se odcizováním. Odcizování to mohlo by Ivana Iljiče rmoutiti, kdyby se byl domníval, že to tak býti nemá; ale nyní přiznával již takový stav nejen za normální, nýbrž přímo za cíl své činnosti v rodině. Cíl jeho záležel v tom, aby se stále víc a více zprošťoval oněch nepříjemností a dodal jim rázu neškodného a slušného. Dosahoval toho pak tím, že čím dále, tím méně času trávil doma s rodinou, a byl-li k tomu přinucen, snažil se zabezpečiti své postavení přítomností některého hosta. Ale hlavní věcí bylo, že měl Ivan Iljič úřad. V úředním světě soustřeďoval se pro něho veškeren zájem života. A zájmu tomu věnoval se celý. Vědomí své moci, že může zahubiti každého člověka, jehož by se mu zachtělo zahubiti, vážnost a sice i vnější vážnost při jeho příchodu k soudu a při setkání s podřízenými, jeho úspěchy před vyššími i podřízenými, a hlavně mistrovství, s jakým vedl soudní záležitosti, jehož si byl dobře vědom: vše to ho těšilo a spolu s besedami v kruhu přátel, s obědy a whistem naplňovalo jeho život. Celkem tedy život Ivana Iljiče rozvíjel se dále tak, jak

si představoval, že se má rozvíjeti: totiž příjemně a slušně.

Za takových okolností strávil dalších sedm let. Nejstarší dceři bylo už 16 let; jedno dítě jim ještě umřelo a zbyl jen chlapec, gymnazista, předmět rozepří. Ivan Iljič ho chtěl poslati do právnického lycea v Petrohradě, kdežto Praskovja Fedorovna na vzdor muži ho dala na gymnázium. Dcera se vzdělávala doma a dobře prospívala; chlapec také se neučil špatně.

KRÁČEJTE VE SVĚTLE

Úvod

Sešli se jednou do bohatého domu hosté. I zapředla se náhodou vážná rozmluva o životě. Mluvili o nepřítomných i o přítomných a nemohli najíti ani jediného člověka, spokojeného svým životem. Nedosti toho, že nikdo nemohl se chlubit štěstím: nebylo ani jediného člověka, který by byl mínil, že žije tak, jak má žít křesťan. Přiznávali se všichni, že žijí světským životem majíce jen starosti o sebe a o svou rodinu, a nikdo nemyslí na bližního a ještě méně na Boha. Tak mluvili hosté vespolek a všichni jednomyslně obviňovali sami sebe z bezbožného, nekřesťanského života.

„Tedy proč pak tak žijeme,“ zvolal jinoch, „proč děláme to, co sami neschvalujeme? Snad nejsme schopni změnití svůj život? Uznáváme sami, že nás hubí náš přepych, naše rozmazlenost, naše bohatství a

hlavně naše hrdost, naše stranění se svých spolubratrů. Abychom byli vzácnými a bohatými, musíme se odříkati všeho, co poskytuje člověku radosti života. Hromadíme se ve městech, rozmazlujeme sebe, hubíme své zdraví a přese všechny své zábavy umíráme nudou a lítostí, že náš život není takový, jaký má býti. Proč tak žíti, proč tak hubiti celý život? Všechno to je poklad, který je nám dán od Boha. Nechci žíti jako dříve! Nechám toho začatého učení, vždyť mne nepřivede k ničemu jinému než k témuž trapnému životu, na který si všichni nyní stěžujeme. Odřeknu se svého jmění a půjdu žít na dědinu s chudými, budu s nimi pracovati, naučím se pracovati rukama, je-li chudým potřeba mé vzdělanosti, budu jim ji sdělovati, ale nikoli školami a knihami, nýbrž přímo, žije s nimi bratrsky. Ano, rozhodl jsem se!“ pravil, pohlédnuv tázavě na svého otce, který byl přítomen.

„Touha tvá je dobrá,“ pravil otec, „avšak lehkomyšlná a nerozvážená. Tobě se zdá všechno tak snadným, protože neznáš života. Co všechno se nám nezdá býti krásným! Ale ve skutečnosti bývá vykonání tohoto krásného velmi nesnadné a složité. Nesnadno je kráčet pohodlně po vyjeté koleji, ale ještě nesnadněji je prokleštvati nové dráhy. Tyto prokleštují jen lidé, kteří úplně dozráli a domohli se všeho toho, co je dostupno lidem. Tobě se zdají býti snadnými nové dráhy života, protože ty ještě nechápeš života. To všechno je lehkomyšlnost a hrdost mladosti. Nás starců je potřeba k tomu, abychom mírnili vaše rozběhy a řídili vás svou zkušeností, a vy mladíci máte nás poslouchali, abyste vzali prospěch z naší zkušenosti. Tvůj činný život leží ještě před tebou, nyní rosteš a rozvíjíš se. Vychovej sebe, vzdělej se úplně, postav se na vlastní nohy, měj svá pevná přesvědčení a potom začínej nový život, cítíš-

li v sobě k tomu síly. Nyní však musíš poslouchati těch, kteří tě vedou ku tvému dobru, nikoli však objevovati nové dráhy života.“

Jinoch umlknul a starší souhlasili s tím, co pravil otce.

„Máte pravdu,“ obrátil se k otci jinochovu muž ženatý, prostředních let. „Máte pravdu, říkáte, že jinoch nemaje zkušenosti životní, může se mýliti, vyhledává-li nových drah života, a že úsudek jeho nemůže býti jistý; avšak my všichni jsme souhlasili, že život náš se protiví našemu svědomí a že nám neposkytuje blaha. Proto nelze neuznati touhu po vybavení z tohoto života za oprávněnou. Jinoch může pokládati svůj sen za úsudek rozumu, avšak já nejsem jinochem a řeknu vám sám o sobě toto: poslouchaje rozmluvy dnešního večera připadl jsem na touž myšlenku. Ten život, který vedu, patrně jen pro sebe sama, nemůže mi dáti pokojného svědomí a blaha; to mi dokazuje i rozum i zkušenost. Nač tedy čekám? Lopotíme se od rána do večera kvůli rodině, a výsledek je ten, že ani rodina ani já sám nežijeme podle vůle boží, nýbrž že stále hlouběji a hlouběji zabředáme do hříchů. Pracujeme pro rodinu, ale rodině se lépe nedaří, protože to, co pro ni konáme, není blaho. A proto jsem si často myslel, nebylo-li by lépe, abych změnil celý svůj život a udělal právě to, co pravil tento mladík, — abych přestal se starati o ženu a děti a myslel jen na duši. Právem řekl Pavel: — ženatý pečuje o ženu a neženatý o Boha.“

Ještě to ženatý nedopověděl, a už se na něho obořily všechny přítomné ženské a jeho žena.

„Na to jste měl myslet dříve,“ pravila jedna z letitých žen, „vzats na sebe chomout, tedy táhni! Tak řekne každý: ‚chci býti spasen‘, když mu připadne obtížným řídit a živiti rodinu. To je podvod a podlost!

Nikoli, člověk musí dovésti žítí podle vůle Boží v rodině. Je ovšem snadno starati se o své spasení, když je člověk sám. Ale — a to je hlavní věc — jedná-li člověk tak, pak jedná proti učení Kristovu. Bůh přikázal milovati druhé lidi, ale tímto jednáním chcete pro Boha urážeti druhé lidi. A nikdo nemá práva násilím trhati svazky rodinné!“

Ale ženatý s tím nesouhlasil. On pravil:

„Nechci zavrhovati rodinu. Říkám jen, že rodinu a děti má člověk řídití nikoli po světsku, nikoli tak, aby se učily žítí jen na ukájení svého chťiče, jak jsme se právě zmínili, nýbrž že má je vychovávatí tak, aby děti z mládí se učily snášeli nouzi, pracovatí, pomáhatí lidem a, což je hlavní věc, žítí bratrsky se všemi. A kvůli tomu má se člověk odříci vzácného stavu a bohatství.“

„Nemáš práva trápiti jiné lidi, když sám nežiješ podle vůle boží!“ pravila na to rozhorleně jeho žena. „Ty sám jsi žil z mládí pro své potěšení, proč pak chceš mučiti své děti a svou rodinu? Ať si vyrostou v pokoji a potom ať si dělají samy, co se jim zachce, ale ty jich nenut!“

Ženatý se zamlčel, ale stařec, který tam byl přítomen, zastal se ho:

„Dejme tomu,“ pravil, „že ženatý muž, naučiv rodinu žítí v jistém blahobytu, nemůže jí najednou všeho toho zbavovatí. To je pravda, začal-li už kdo vychovávatí děti, pak je lépe výchovu dokončiti nežli všechno přerušiti. Tím spíše, protože vyrostlé děti samy si vyberou tu dráhu, kterou uznají za nejlepší pro sebe. Uznávám, že muži majícímu rodinu je nesnadno, ba nemožno změnití bez hřichu svůj život. To přikázal Bůh nám starcům. Povím slovo o sobě: žiji teď beze všech povinností, žiji, abych řekl pravdu, jen pro své břicho: jím, piji, odpočívám, a mně samému se to oškliví

a protiví. Hle, byl by čas, abych zanechal takového života, rozdal své jmění a aspoň krátkou dobu před smrtí žil tak, jak Bůh přikázal žítí křesťanu.“

Nedali za pravdu ani starcovi. Bylať přítomna jeho neteř a kmotra, které držel na rukou všechny děti, jimž na svátky dával dárky, bylť přítomen i jeho syn. Všichni mu odporovali.

„Nikoli,“ pravil syn, „vy jste se napracoval ve svém životě, máte si odpočinouti, nikoli však mučiti sám sebe. Strávil jste šedesát let ve svých zvycích, nemůžete od nich upustiti. Budete jen zbytečně mučiti sám sebe.“

„Ano, ano,“ přisvědčila neteř, „budete míti nouzi a budete mrzut, budete bručeti a napácháte ještě více hříchův. Vždyť Bůh je milosrdný a odpouští všem hříšníkům a nejen vám, takovému dobrému strýčkovi.“

„A nač je nám také toho potřeba?“ dodal druhý stařec, vrstevník strýčkův. „Možná, že nám oběma zbývají všeho všudy jen dva dny života. Nač se do toho pouštěti?“

„Divná věc!“ pravil jeden z hostů, který mlčel dosud po celou dobu rozmluvy. „Divná věc! Všichni říkají, že je dobře žítí podle vůle boží, a že žijeme špatně, že mučíme i svého ducha i své tělo; ale jakmile dojde věc ke skutku, tu vychází najevo: že děti nesmějí býti nuceny a že mají býti vychovávány nikoli podle vůle boží, nýbrž podle starého způsobu. Mladí nesmějí se protiviti vůli rodičů a mají žítí nikoli podle vůle boží, nýbrž podle starého způsobu; ženatí nesmějí nutiti ženu a děti a mají žítí nikoli podle vůle boží, nýbrž podle starého způsobu; a starcům je zbytečno začínati: jednak prý tomu nezvykli a jednak jim zbývají dva dny života. Výsledek je ten, že nikdo nemůže žítí dobře, že se jen může o tom porozprávěti.“